

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Scheffler Johann

Author: Teresa Banaś

Citation style: Banaś Teresa. (2005). Scheffler Johann. W: J. Lyszczyna, D. Rott (red.), "Słownik pisarzy śląskich. T. 1" (S. 117-120). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

S

SCHEFFLER JOHANN, pseud. Angelus Silesius (1624—1677), poeta, polemista.

Urodził się we Wrocławiu jako syn Stanisława i Marii Magdaleny, córki Johanna Hennemanna z Wrocławia, cesarskiego lekarza nadwornego. Ojca Stanisława, krakowskiego mieszczanina wyznania luterńskiego, król polski Zygmunt III nobilitował w r. 1597 za zasługi dla Korony Polskiej. Johann był najstarszym z trojga dzieci Stanisława i Marii Magdaleny, wcześniej też utracił oboje rodziców: ojciec zmarł w 1637 r., a matka w dwa lata później. Johann Scheffler uczęszczał w latach 1636—1643 do Gimnazjum św. Elżbiety we Wrocławiu, w którym nauczał retoryki i poetyki Christoph Koler, zwolennik nowej poezji niemieckiej. To właśnie pod jego kierunkiem czynił młody Johann swe pierwsze próby poetyckie. Gimnazjum ukończył Scheffler z doskonałą opinią *ad quaeque summa natus*, co zmobilizowało go do dalszej nauki najpierw w Strasburgu, gdzie studiował medycynę i prawo państwowe, a następnie na uniwersytecie w Lejdzie, gdzie pogłębiał te same dziedziny wiedzy. W Lejdzie nawiązał kontakt z mistyczną grupą mennonitów, którzy kładli nacisk na przeobstwienie człowieka, stopienie się z Bogiem w oblubieńczej miłości. Ugrupowanie to programowo odrzucało przemoc i wszelkie instytucje z nią związane. Pod wpływem nowych znajomych Scheffler rozczytywał się w pismach wielkich mistyków, takich jak błogosławiony Johann Ruysbroeck (1293—1381), oraz teozofów, wśród których preferował Jakuba Boehmego (1575—1624). Studia ukończył Scheffler w Padwie. Tam 9 lipca 1648 r. zdobył tytuł doktora filozofii i medycyny. W Padwie zbliżył się po raz pierwszy do środowiska katolickiego. Po studiach wrócił na Śląsk, najpierw do rodzinnego Wrocławia. I tu najprawdopodobniej zetknął się z mistykiem Danielem Czepko z Brzegu oraz grupą jego przyjaciół, którzy kontynuowali religijność mistyczną wywodzącą się

od Mistrza Eckharta (1260—1327), Jakuba Boehmego i Walentyna Weigla (1533—1588). Najogólniej rzecz ujmując, środowisko ówczesnych wrocławskich mistyków głosiło, że Bóg i świat tworzą jedność, a Stwórca jest substancją przenikającą wszystko, co istnieje, nawet najdrobniejszy przedmiot. Objawia Go więc także przyroda. Dusza człowieka jest ściśle związana z Bogiem, byty te nie mogą wręcz bez siebie istnieć. Czepko mówił o trojakim narodzeniu Chrystusa: w łonie Ojca, przez Maryję i w duszy wierzącego.

Po krótkim pobycie we Wrocławiu przeniósł się Scheffler do Oleśnicy i tam od r. 1649 pracował jako nadworny lekarz księcia Sylwiusza Namroda. Zaprzyjaźnił się wówczas z mieszkającym w Bystrem koło Oleśnicy Abrahamem von Franckenbergiem, matematykiem, fizykiem, lekarzem, teologiem i mistykiem w jednej osobie. Przyjaźń z tym niezwykłym człowiekiem, formalnie lutera-ninem, ale ceniącym bardzo mistyków katolickich, miała przełomowe znaczenie dla rozwoju duchowego i intelektualnego młodego Schefflera. Dzięki możliwości korzystania z zasobów biblioteki Franckenberga pogłębiał młodzieniec znajomość panzofii i mistyki. Zapoznał się także z poglądami Franckenberga, który w każdym z wyznań widział elementy chrześcijaństwa, ale nie jego pełnię, starał się więc stworzyć wspólnotę duchową, która obejmowałaby na równi chrześcijan, żydów i pogan. Centralną postacią kultu miał być jednak Chrystus, prowadzący do prawdziwego zjednoczenia z Bogiem. Po śmierci przyjaciela w 1652 r. i ze względu na pomówienia ze strony ortodoksyjnego pastora dworu oleśnickiego Ch. Freytaga — Scheffler postanowił zrezygnować z dobrze płatnego urzędu lekarza książęcego. Na decyzję opuszczenia dworu wpłynął też z pewnością wydany mu zakaz publikacji.

W grudniu 1652 r. wrócił do Wrocławia, gdzie nawiązał kontakt z przywódcami odradzającej się na Śląsku kontrreformacji. W dogmatykę katolicką wprowadził Schefflera Heinrich Hartmann. Przekonany do katolicyzmu, 12 czerwca 1653 r. złożył Scheffler w kościele św. Macieja we Wrocławiu wyznanie wiary katolickiej, przyjmując na bierzmowaniu imię Angelus. Rozpoczął też pracę w szpitalu św. Macieja we Wrocławiu, na terenie podzamcza, które podlegało jurysdykcji cesarskiej. Jako Angelus Silesius wydawał potem swoje wiersze. Szczera konwersja młodego lekarza wywołała zgorszenie w kręgach luterańskich Wrocławia. Aby uzasadnić swą decyzję, Angelus Silesius wydał pismo pt. *Grundliche Ursachen und Motiven, warumb er von den Luthertumb*

abgetreten, Und sich zu der catholischen Kyrchen bekennet hat (1653). Po konwersji, w 1654 r. otrzymał Angelus tytuł lekarza nadwornego od cesarza Ferdynanda III. W r. 1657 natomiast opublikował w Wiedniu zbiór epigramów pt. *Geistreiche Sinn- und Schlussreime*, którego druga, poszerzona już edycja nosiła tytuł *Cherubinischer Wandersmann* (Glatz 1675). Książka liczy półtora tysiąca epigramów, złożonych na ogół z dwu rymowanych aleksandrynów. Teksty mają charakter mistyczny i ascetyczny. Wyraził w nich poeta poglądy licznych mistyków — dzieło w eklektycznej formie ujmuje dorobek mistyki chrześcijańskiej, począwszy od Dionizego Areopagity, Augustyna, Szkota Eriugeny, przez Eckharta, św. Bernarda z Clairvaux, Taulera, św. Tomasza z Akwinu, Ruysbroeka, *Deutsche Theologie*, skończywszy na Boehmem, Weiglu, Czepce i Franckenbergu, a nawet hiszpańskich mistykach barokowych. Za pomocą gry słów, antytezy i metafory, jak również teologicznej spekulacji poeta próbował dotrzeć do istoty Najwyższego, do tego wszystkiego, co w Bogu niepojęte i przez człowieka nie nazwane.

W późniejszym okresie życia zajął się Silesius działalnością pisarską — poetycką i polemizującą z protestantyzmem (m.in. pieśni pasterskie *Heilige Seelen — Lust oder Gestliche Hirten — Lieder*, Breslau 1657; pieśni opisujące śmierć i sąd ostateczny — *Sinnliche Beschreibung der vier letzten Dinge*, Schweidnitz 1675, 55 pism polemicznych), a także działalnością kościelną (w 1661 r. przyjął w Nysie święcenia kapłańskie) oraz charytatywną: odziedziczony majątek przeznaczył na pobożne fundacje. Ostatnie dziesięciolecie życia spędził Angelus Silesius pracując w szpitalu św. Macieja we Wrocławiu oraz opiekując się jako lekarz i kapłan chorymi. Ascetyczne życie i intensywna praca społeczna przyspieszyły śmierć Schefflera. Zmarł na gruźlicę w rodzinnym Wrocławiu 9 lipca 1677 r. Został pochowany w kościele św. Macieja.

Dzięki swym epigramom i pieśniom zapisał się na trwałe w historii literatury. Jego teksty literackie spotkały się z entuzjastycznym przyjęciem także w kręgach protestanckich, pomimo iż pamiętano o jego ostrych pismach polemicznych. Zainteresowanie epigramami Anioła Ślązaka zainicjował Artur Schopenhauer, potem cenili go wysoko m.in. Georg Wilhelm Hegel, Friedrich Schlegel i poeci romantyczni. Na język polski przekładali wiersze poety: Adam Mickiewicz, Józef Jankowski, Adam Szczerbowski, Alfred Tom.

Bibliografia

A. Kahlert: *Angelus Silesius*. Breslau 1853; L. Siemiński: *Portrety literackie*. Poznań 1875; C. Seltmann: *Angelus Silesius u. seine Mystik*. Breslau 1896; L. Vincenti: *Angelus Silesius*. Torino 1931; R. Neuwinger: *J. Schefflers „Cherubinische Wandersmann” u. die deutsche Mystik*. Leipzig 1937; H. Plard: *La mystique d'Angelus Silesius*. Paris 1943; W. Durig: *J. Scheffler als Kontroverstheologe u. Seelsorger*. Breslau 1944; H. Althaus: *Schefflers „Cherubinischer Wandersmann”. Mystik u. Dichtung*. Giessen 1956; O.F. Babler: *Adam Mickiewicz und Angelus Silesius*. „Mickiewicz — Blatter” 1956, H. 2; J. Tarrace: *Angelus Silesius u. die spanische Mystik*. Mainz 1959; A. Stroka: *Anioł Ślązak (Angelus Silesius)*. W: *Ludzie dawnego Wrocławia*. Wrocław 1961, s. 112—118; E.O. Reichert: *J. Scheffler als Streittheologe*. Gutersloh 1967; H. Follmi: *Czepko u. Scheffler*. Zurich 1968; W. Urban: *Życie i działalność naukowa ks. J. Schefflera (1624—1677)*. „Nasza Przeszłość” 1979, T. 52, s. 167—184; K.J. Wiśniewska: *Teologia Angelusa Silesiusa*. Warszawa 1984; J. Prokopiuk: *O Aniele Ślązaku słów kilka*. W: A. Ślązak [Angelus Silesius]: *Cherubowy wędrowiec*. Przeł. M. Brykczyński, J. Prokopiuk. Wybór i wstęp J. Prokopiuk. Kraków 1990; M. Szyrocki, M. Borysiak: *Scheffler Johannes*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 35. Red. H. Markiewicz. Warszawa 1994, s. 424—425.

Teresa Banaś

SCHERFFER VON SCHERFFENSTEIN WENZEL (1603—1674), poeta, tłumacz, muzyk.

Urodził się w Głubczycach w rodzinie, którą cesarz Ferdynand I nobilitował za zasługi wojenne. Koleje jego losu do początku lat trzydziestych, kiedy przybył na dwór Piastów brzeskich, nie są dokładnie znane. Hipotetyczną rekonstrukcję nieznanych faktów z życia Scherffera umożliwiają jego teksty, zawierające pewne wskazówki biograficzne. Przypuszcza się na ich podstawie, że do Brzegu poeta przybył z Cieszyna, uchodząc przed okropnościami wojny trzydziestoletniej. Nie wiadomo, czy zdobył wykształcenie uniwersyteckie, jednak jego dzieła dowodzą posiadania gruntownej wiedzy. Pierwsze kilka lat pobytu w Brzegu Scherffer spędził u boku młodego księcia Rudolfa, syna władającego księstwem brzeskim Jana Chrystiana. Po przedwczesnej śmierci Rudolfa stracił zaufanie księcia i musiał zadowolić się posadą organisty w kościele zamkowym.

Najlicniejszą grupę utworów Scherffera tworzą pisane przez całe życie utwory okolicznościowe, stanowiące charakterystyczny element śląskiej siedemnastowiecznej kultury literackiej. Wiele z tych tekstów poświęconych jest Piastom brzeskim, którzy cie-